

МАСКУЛИНИЗАЦИЯТА НА СЪЩЕСТВИТЕЛНИТЕ ИМЕНА В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Ванина Сумрова

Резюме. В студията се разглежда широкият кръг от въпроси, свързани с маскулинизацията на съществителните имена в българския език. Подробно са представени разнородните по характер причини и фактори, които обуславят явлениято. Посочени са и грешки или трудности в речевата практика, породени от маскулинизирани употреби. Постановките са подкрепени с множество примери и с препратки към други изследвания. Доказана е тезата, че при т.нар. конкретно назоваване на лица жени няма основания за маскулинизация.

Abstract. The article looks at a broad range of issues in connection with the use of masculine gender nouns for persons of female gender in Bulgarian. The diverse causes and factors that determine this usage are shown in detail. The article also indicates errors and difficulties in spoken usage that arise from the use of masculine gender nouns when referring to persons of female gender. The findings are supported by a large number of examples and references to other studies. Evidence is presented for the hypothesis of the impossibility of using nouns of masculine gender for persons of female gender in so-called definite descriptions.

Keywords: grammar, lexicology, person names, agreement.

1. Въведение

Езикова практика у нас при назоваването на лица жени през последните 80, че и повече, години непрекъснато провокира езиковедите. На темата са посветени немалко (по-големи или по-частни) изследвания, а също така тя се засяга и в граматиките на езика ни. Това означава, че проблемът е и важен, и интересен.

Съществуващите в речевата практика колебания или грешки, свързани с назоваването на лицата жени, свидетелстват за нормативна неустановеност. Появата в езика ни през последните 25 години на множество нови феминални названия (корелативни не само на неологични, но и на отдавна съществуващи

мъжкородови имена) поставя въпроса за техния „статут“ и за това могат ли да се употребяват вместо маскулинизираните по-стари варианти.

На тези и други проблеми, свързани с маскулинизацията на съществителните имена, е посветена настоящата студия.

Въпросът за съществуването и функционирането на съществителните имена за лица жени е неизбежно свързан с въпроса за маскулинизацията на съществителните имена, защото невинаги при назоваването на лице жена се употребява лексема в ж.р. дори когато езикът ни разполага с такива лексикални единици.

Изследователите на българското словообразуване са единодушни, че в езика ни от почти всяко съществително име (по-нататък в текста – СИ), назоваващо лице мъж, може да бъде образувано съответно СИ за лице жена (по-нататък в текста – ЛЖ) и че този вид назоваване е стара, изконна народна традиция (Балан 1940, Балан 1955, Андрейчин 1944, Андрейчин 1973, Русинов 1974, Пашов 1981, Аврамова 1990, Брезински 2001б и др.). Този процес се подпомага от въздействието на външно- и вътрешнолингвистични фактори – социално-икономическите условия (промяната в социалните роли на жената, навлизането ѝ в различните сфери на обществения живот; отчасти значение има и появата на феминизма) и особеностите на словообразователната система (Русинов 1974, Протченко 1975, Аврамова 1990, Георгиева 1990 и др.). Трябва да се отбележи нещо много съществено: чрез феминативите многообразието на света се пречупва през българското езиково мислене, а за носителите на езика родовата парадигма е своеобразен идеален еталон (Стоичкова 2003, 141, 142). Употребата на съществителни имена за лица жени (по-нататък в текста – СИЛЖ) се препоръчва и от нормативната граматика (Морфология 1983). Въпреки споменатото дотук, в речевата практика маскулинизацията не е ограничен процес. Твърде показателен в това отношение е и следният пример от диалектна реч – от белградчишко-трънския говор, в който маскулинизацията е определена като характерна черта: *Вашата мома чиновник станула* (Ангелов 1999, 92). (Данни за маскулинизацията при СИ, назоваващи ЛЖ според професията или титлата, в печата преди 1989 г. са приведени от Л. Иванова (Иванова 1984).)

2. Причини и фактори за маскулинизацията

Извънезиковата причина за маскулинизацията е наличието на професии и под., които по-рано са били практикувани само от мъже, посочва Н. Костов (Костов 1939) и редица изследователи след него. За такива професии липсва / е липсвала женскородова лексема. Нещо повече – джендърлингвистиката обяснява именно с този факт андроцентризма на езика (Виденев 2013, 219).

Защо обаче невинаги при назоваването на ЛЖ се употребява лексема в ж.р. дори когато в езика ни съществуват такива лексикални единици? От какво се определя процесът на маскулинизация? Езиковедите откриват зависимостта на разглеждания процес от различни по характер езикови фактори.

1. Като основна причина за маскулинизацията се сочи пренасянето в езика ни на чужд (руски) езиков модел (Андрейчин 1944, Захариевич 1959, Андрейчин 1961, Бабов 1964, Молхова 1970, Русинов 1974, Мурдаров 1983б, Манолова 2002, Брезински 2001б, Брезински 2005а, Вълчев 2009, Върбанова 2010 и др.). Мисля, че днес пък английският също оказва влияние в тази насока. Отбелязвано е, че публикуването на много преводни материали също способства за маскулинизацията (Брезински 2009).

2. Процесът обаче е улеснен от редица други фактори. Главен сред тях е типът назоваване. (За типовете назоваване в литературата се срещат различни термини – аз приемам най-често използваните.) Той се определя от това дали информацията за половата принадлежност на назоваваното лице е комуникативно релевантна (Гулова 1983, Дмитриева 1987), информация, носена от семата 'жена' в семантичната структура на феминалното СИ. При положителен отговор задължително се употребява СИ в ж.р., ако в езика има такова СИ. Това са случаите на конкретно назоваване (Захариевич 1959, Русинов 1974, Енглунд 1981, Крумова-Цветкова 1987, Аврамова 1990, Велева 1991, Буров 1996 и др.). То се среща при „фиксиран, определен референт лице жена и в условията на противопоставяне по пол“ (Буров 1996, 112). Могат да се отделят определени лексикосемантични групи (по-нататък в текста – ЛСГ) или видове контекст, в които преобладава този вид назоваване. Това са:

а) областта на спорта (Дементиев 1954, Протченко 1975, Аврамова 1990)
б) сферата на артистично-изпълнителската дейност (Дементиев 1954, Иванова 1984, Аврамова 1990)

в) типично или предимно „женските“ професии (Дементиев 1954, Аврамова 1990)

г) религиозните и др. общности, групи

д) демографските изследвания и случаите на посочване на лица жени според тяхната националност или народност, по месторождението или по местожителството им

е) текстове, посветени на конкурсите за красота, на любовни или брачни отношения.

Ето за доказателство примери от посочените групи:

Боксьорка е новият сексимвол на Германия (заглавие), Чаровната Регина триумфира като световна **шампионка** по бокс за **професионалистки** (текст под снимка) 24 ч./6/1999; **Самурайка** посети САЩ и Русия (заглавие), Шизука Аракава изненадващо спечели олимпийската титла във фигурното пързалане при жените в Торино, отвявайки **американка** и **рускиня**; това е първото злато за Япония в този спорт. www.dnes.bg/sport/2006/02/24/; (...) пъ заедно с именитата ни **изпълнителка** Йорданка Христова ДТ/12/1999; „24 часа“ събира знаменити **цигуларки** в НДК (заглавие) 24 ч./349/1998; Клинтън праща автограф на **силистренка** (заглавие), Писмо с автограф от президента Клинтън получи самоуката силистренска **художничка** Петранка Пецова. (...) Бил Клинтън, който според **добруджанката** имал мисията да ни преведе в другия

век. 24 ч./88/1999; Избраха пак **юристка** за „Мис България '99“ (заглавие) – в текста: **студентката** по право Елена Ангелова, 20-годишната **блондинка**, **победителката** е предопределена, **кандидатките** оценяваха, **Столичанката** Елена Ангелова получи короната от **предшественичката** си Наталия Гуркова и т.н. 24 ч./132/1999; **Мохиканка** стана **светица** (заглавие), (...) Първата **светица индианка** бе канонизирана вчера. С/7095/2012; **Аборигенка** запали огъня на стадиона в Сидни и сложи началото на 27-ата олимпиада. (...) световната **шампионка** на 400 м Кати Фриймън стъпи в средата на езеро в олимпийския стадион и поднесе пламъка към водата, която лумна. в. „Сега“, 16 септември 2000; Кариерата му бе на косъм през 1997 г., когато го уличиха в прелюбодейство с **експертка** от разузнаването. 24 ч./205/1999; Хелън Хънт (...) е новата **любовница-голфаджййка**. в. „Сега“, 24 ноември 2001; Деветдесет на сто от любовните стихотворения тогава (50-те години на ХХ в. – б.м.) бяха за **звенководка** и тракторист или за **многостаночничка** и рационализатор. сп. „Пламък“, кн. 9, 1967.

При необходимост обаче, в друг контекст, не на конкретно назоваване, дори СИ от посочените ЛСГ могат да бъдат маскулинизирани:

(...) Андрей Вознесенски ми каза (...), че този път няма да ми даде интервю, защото било „светотатство“ да говори за поезия в присъствието на най-големия световен **поет** – **Елисавета Багряна**. С/2611; От 1995 г. **Деница** печели конкурс след конкурс у нас и в чужбина, а през тази пролет бе обявена за млад **музикант** на годината от радиопредаването „Алегро виваче“. ВЖ/41/2000; Аз държа на себе си предимно като **артист** и много искам да бъда харесвана от почитателите си. 24 ч./137/1999; **Тя е артист**, който се раздава 100% – танцува, пее, свири на китара. С/5944/2009; (...) ген. Михо Михов и (...) **Нери Терзиева** са поканени (...) на парашутните състезания (...) получила покана от организаторите като **скачач** с опит. 24 ч. /169/1999; На срещата се събраха 10 праведни (...) **женици**, очевидно най-ревностните **християни** в София. 24 ч./136/1999; **Русенка** е **студент № 1** в САЩ; **Русенка** е **най-добрият студент** в САЩ. 24 ч./14/2004; Тя винаги ме е съпътствала. **Тя е актьор**, който заема различни позиции на сцената. К/24/2003; Макар прозата на Ранд да принадлежи на героичната фантазия, а не на релятивисткия, мрачен реалистичен роман, **тя е писател**, който не може да бъде отминат. Кап/2/2010; **Богородица** е **свещец-покровител** на региона и патрон на основните култови центрове. „Тя на Балканите“ (Благоевград, 2001), с. 114.

Нещо повече – дори по отношение на едно и също лице в едно и също изречение могат да се срещнат и двата типа контекст, което да обуславя употребата и на СИ в ж.р., и на маскулизираното СИ, както е в следния пример: Най-много със служебна кола е пътувал зам.-шефът на червените депутати (...). След него е царската **депутатка** **Маргарита Кънева**, която е **депутат** от столицата. ДТ/114/2003.

Трябва да се отбележи, че понякога словосъчетания със СИ и прилагателно в превъзходна степен, с числителното **първи** или с прилагателното

единствен също са маркер за конкретно назоваване и изискват СИЛЖ, а не маскулинизирано име, напр. Един ден обаче му се счупило компютърчето. Обадило се то на провайдъра и оттам му пратили *най-хубавата системна администраторка*, която някога било виждало. Кап/51/2005; Кандидатки за слава влизат в остра конкуренция на конкурса „Ивет фешън топ модел“. (...) 11-ото поредно издание отново има мисията да открие *най-добрата манекенка* в родината. С/6074/2009; За четвърти пореден път пък бразилката Марта бе обявена за *най-добра футболистка*. С/6088/2009; Ани: Радвам се, че участвам в този проект и искам да си остана като *първата интернаутка*. Н, 18.03.2002; *Единствената министърка* в кабинета по въпросите на семейството и децата Нимет Чубукчу се смята за най-елегантната ВИП дама на Турция. С/5395/2008.

Разбира се, че освен при посочените словосъчетания и типове контекст конкретното назоваване се среща и при други СИ, за което свидетелстват многобройни примери. Ето само някои от тях: Арест за подкупни румънски *съдийки* (заглавие), Две румънски *съдийки* са арестувани за корупция, предаде АФП. Т, 16.03.2013; От Берн вече „по свое желание“ си е тръгнала „*атлантичката*“ Иванка Петкова, която навремето бе една от *съратничките* на Соломон Паси. С/4364/2005; Мама е била *жонгльорка* и *балансьорка*, а татко – комик. Д/86/2010; Една от най-запалените *туристки* е бившата социална *министърка* (...). С/4227/2004; Според заповедта на министър Свинаров ние имаме възможността да контактуваме с неговата *заместничка* Соня Янкулова. в. „Българска армия“/15323/2002; В. „Политика“ вече писа за две английски баронеси (*лейбъристки*, разбира се), *депутатки* на два парламента: британския и европейския. Пол., 15.01.2010; Образът на Христос се появи върху хълм в Колумбия (заглавие) „Ако човек вярва в Исус, ще види изображението му“, споделя за колумбийския в. „Тиемпо“ *очевидката* Химена Росеро Аранго. Т/27.03.2015.

В случаите, когато информацията за половата принадлежност на назованото лице не е комуникативно релевантна, т.е. при т.нар. абстрактно назоваване (Русинов 1974 и цитираните от него Мучник и Виноградов, Енглунд 1981, Крумова-Цветкова 1987 и др.) се използва СИ в м.р. – немаркираният член в опозицията между двата граматични рода¹. Така е в цитираните по-горе примери, както и в следния:

Била е верен *помощник* на съпруга си (Т. Ман – б.м.), преписвайки на машина многобройните версии на ръкописите му. Освен *спътник* в творческата работа на писателя, Катя била и непрекословен *изпълнител* на капризите му, (...). ВЖ/3/2002.

---

¹ „Именно мъжкият пол се идентифицира с общия концепт за homo, поради което и неговото означаемо се използва в случаи, когато половата принадлежност на означаемите индивиди е неизвестна или без значение (в генерализирани контексти)“ (Илиева 2013, 245).

Отдавна обаче е отбелязано, че и в контекст, изискващ абстрактно назоваване, могат да се срещнат СИ в ж.р. (вж. по-долу конструктивно обусловените примери). Обяснението, от една страна, е в „трудното точно разграничаване на случаите на абстрактно назоваване“ (Енглунд 1981, 88). От друга страна – в семантиката на корелативното женскородово име, която (в болшинството от случаите) е идентична на тази на произвеждащото мъжкородно име (Пенчева 1977, Божилова 1983б), т.е. разликата между двете имена е само в семата 'жена' в структурата на феминатива, докато приписваният на лицето признак чрез името е един и същи. Това позволява лицата жени да бъдат назовавани, без семантична разлика, с имена от двата рода, независимо от типа назоваване, и обяснява защо феминативните имена могат да присъстват и в контексти на абстрактно назоваване, както и обратното – защо мъжкородови имена се използват за конкретно назоваване. Следствието от това пък е двояката употреба в речевата практика². (Назоваването на лица мъже със СИЛЖ, както е известно, е невъзможно поради маркираността на ж.р. Всъщност срещат се и такива примери, но те винаги са стилистично маркирани – Сумрова 1999 и цит. там литература.)

3. Задължително е обаче да се отбележи, че не всяко СИ в м.р., назоваващо лице мъж, може да бъде употребено за ЛЖ, т.е. вместо дадено СИ в ж.р., поради ограничения от „семантичен характер“, които „се проявяват по отношение на роднинските имена, на названията на лица според техния произход откъм населено място, според тяхната народностна или национална принадлежност и някои др.“ (Велева 1991, 208), като това засяга само формите за единствено, но не и за множествено число. Съществуват обаче и маскулинизирани примери в ед.ч. при някои от посочените групи СИ, напр. при етнонимите, примери, както от днешната преса – Госпожа Л'Ореал е най-богатият *европеец* (заглавие), Тя не е само най-богатата жена в Европа, тя просто е най-богатият *европеец*. С/2593, така и посочени в по-стари изследвания (Божилова 1983а). Дори в разговорната реч има такива употреби: Аз, като *добър българин*, милея за България (БНТ1, *говори жена*), при които маскулинизацията „не изглежда оправдана“ (Стоянова, Трайкова 2010, 49). Следователно не могат да се маскулинизират СИ, назоваващи роднински и под. връзки, както и някои други групи СИ (СИ от типа *красавец*, *хубавец*, *чаровник*, *брюнет* и др.)³. Вижда се, че тук се включват не само съществителните, при които

---

² Възможността за двояко назоваване на ЛЖ – с женско- или с мъжкородова лексема – в зависимост от типа предикат (характеризиращ, таксономичен или идентифициращ) е разгледана от Ст. Буров (2004).

³ Привеждам един хумористичен откъс в потвърждение на казаното: Драги ми господине беше един много интересен врабец. Той седеше по цял ден на дървото и само чака нещо да се зададе, за да почне да му прави забележки. Това нещо няма значение какво е: каруца, човек, куче, жена, кола снопи – той на всичко вика „Драги ми господине“. Как може, ако върви *жена*, да ѝ викаш отгоре: *Драги ми господине!* Драги ми господине обаче пет пари не дава за това, а седи отгоре и вика на *жената*: *Драги ми*

семантичният признак принадлежност към един от двата пола се изразява лексикално, т.е. суплетивно (*баща – майка, дядо – баба*), но и производни лексеми (*красавец – красавица, блондин – блондинка*). Това са имена, които в тълковните речници са обяснени в повечето случаи с описателна дефиниция, а не със структурна (от типа 'жена + СИ в м.р.').

Странно е, че тук се включват не само съществителните, при които семантичният признак принадлежност към един от двата пола се изразява лексикално, т.е. суплетивно, но и производни лексеми. Наблюденията ми показват, че маскулинизацията не може да се прояви при онези СИ от ж.р., които се тълкуват с описателна дефиниция, а не със структурна. (Дори, в редки случаи, дефиницията да е структурна – както е при *кръстница* в РБЕ, т. 8, водеща при възможността за маскулинизация остава семантиката на думата.) Изключение правят преносните употреби, анализирани от Велева 1991, Буров 1996, Сумрова 1999 и др.

Ето и още един интересен факт, свързан със семантични блокировки за образуването на СИЛЖ. В класификацията на личните СИ М. Велева отделя група на имена само в м.р., които по екстралингвистични причини се отнасят само за мъже. Това са „названията на светски и духовни постове, заемани единствено от мъже, (...) шах, султан, емир, папа, патриарх, митрополит, мюфтия, ходжа и т.н.“ (Велева 1991, 206). През последните десетилетия настъпи пробив – първо социален, а после и езиков – и в тази, изглеждаща монолитна, група, поради което се срещат както маскулинизирани примери:

(...) *певицата* бе ръкоположена за *свещеник* 24 ч./188/1999, Попзвезда, бунтарка, *свещеник*, лесбийка. Всичко това е Шиниъд О'Конър, (...) 24 ч./194/1999, така и дори корелативни женскородови СИ: освен отдавна съществуващата лексема *папеса*, днес се появиха *дяконка* и *свещеничка*. А това е потвърждение на факта, че при необходимост езикът намира средства за назоваване на дадена нова реалия или значение⁴.

Поради посочената вече причина – че има СИ от м.р., които могат да се отнасят само за лица мъже, но не и за ЛЖ – са неприемливи примери като:

„Дом на *младоженеца*“ (пример, анализиран от Л. Андрейчин (Андрейчин 1967) – срв. напр. с „Клуб на *учителя*“; Бисери от новия семеен кодекс: чл. 107, ал. 1 – Право на издръжка след развода има *съпругът*, чието поведение не прави получаването ѝ неморално или несправедливо. М/144/1999.

господине, не можеш ли малко по-високо да стъпваш, да не вдигаш толкова прахоляк подире си! Къде са те учили да си тътриш краката, *драги ми господине!* И т.н. (в целия цитат – к.м.) Йордан Радичков, „Ние, врабчетата“, София, 1977, с. 32–33.

⁴ Поради същите причини в старобългарския език няма женски еквивалент на лексемите *творец, кръстител, светител* – те са богословски термини, означаващи само лица мъже (при първото СИ – това е създателят на мирозданието, мислен по презумпция като мъжко божество), отбелязва Т. Илиева (Илиева 2013, 252). В съвременния ни език обаче са фиксирани и техни женскородови корелати.

За неправилната употреба в ед.ч. вероятно е повлияла формата за мн.ч., която се отнася и за съответния представител от женски пол. С основание Ст. Буров посочва, че СИ като *годеник*, *кръстник*, *любовник* имат по две омонимични форми за мн.ч., едната от които изразява разделно множество, а другата е с променено лексикално значение, което е 'мъж и жена, които ...' (Буров 1996). Втората той определя като мн.ч. с дуално значение, *plurality tantum*⁵. Така СИ като посочените обикновено имат по две (или поне по две) значения – първото е 'мъж...', поради което това значение не може да се отнася (употреби) за ЛЖ, а второто, с бележка само мн., означава 'двойка мъж и жена ...'⁶.

4. Друга, определяща маскулинизацията, „причина от психолингвистичен характер“ е „езиковата привичка, консерватизмът в езиковото мислене“ (Русинов 1974, 70). Тя е свързана главно с групата имена, назоваващи лицата жени по професия, титла и под. За тях Ал. Теодоров-Балан пише: „По навик се казва *архитект*, *доктор*, *лекар* и за жена“ (к. а.) (Балан 1955, 130). Езиковите нагласи, както и сексизмът са силен фактор, определящ лексикалния избор, при интересуващата ни тематика (Захариева 2008, 199). Ел. Георгиева определя зависимостта на маскулинизацията от езиковата традиция по следния начин – явлението засяга по-новите професии, длъжности, звания, които са изобщо без традиция или са с малка традиция в речевата практика (Георгиева 1990).

Прави впечатление, че на маскулинизация се подлагат имена, назоваващи лицето според неговия пост, длъжност, звание, титла, както и според неговата професия – „професор, доцент, министър, майор, капитан, летец, шофьор и др.“, тъй като от тях „не се образуват корелативни съществителни от ж.р.“⁷ (Морфология 1983, 103)⁸.

Съществителните имена за означаване на титла, звание или чин имат по две значения (Чангъррова 1983, Божилова 1983а). Едното, основното, е название на титлата, званието или чина, а второто, производното, е название на лице със съответната титла, звание, чин. От това следва, че женскородово съответствие може да има само към второто значение⁹. Първото значение най-често се употребява нечленувано като приложение към съществително

---

⁵ Цв. Георгиева смята, че в случая не става въпрос за форми за множествено число на съответното мъжкородово СИ, а за отделни лексеми *dualia tantum* (Георгиева 2010 и 2012).

⁶ Това още веднъж доказва необходимостта от прецизност в изработването на лексикографските дефиниции.

⁷ Не от днес обаче такива СИ се образуват. Какво става тогава с нормата? Ст. Брезински съветва, че „щом може да се образува българска дума (за съответната титла) с форма за женски род, тя трябва да се предпочита“ (Брезински 2006, 252).

⁸ Тези имена, по руски образец, са характеризирани като СИ от общ род (Мурдаров 1983б).

⁹ Такава е и препоръката на Ст. Брезински още отпреди 40 години: лицата жени да се назовават според професията или обществения пост с женскородово име, но при назоваване чрез собственото име и титлата, научната степен и под., тя да остава в мъжки род (Брезински 1976, 44).

собствено име (Мурдаров 1983б, Велева 1991, позоваваща се на Русинов 1974). Затова в следващите примери маскулинизираната форма е не само правилната, но и единствено възможната:

Лейтенант Славова става за пръв път майка; „Взех си успешно зимния семестър, (...)“; спомня си *лейтенант Матеева*. НТ/180/1993.

Днес, както стана ясно, от почти всички имена от посочената група се образувани имена от ж.р. – *министърка, магистратка, прокурорка, консулка, премиерка, президентка, ефрейторка, офицерка, сержантка, кадетка, рейнджърка, войничка* и др. Защо, в синхрон с препоръките на нормативната граматика за избягване на маскулинизацията (Морфология 1983), такива – женскородови – съществителни да не бъдат използвани за конкретно назоваване?¹⁰ Ето какво се получава, когато контекстът изисква женскородово име, а езиковата норма – мъжкородово:

Лейтенант роди момиченце в ямболския гарнизон (заглавие), Добре си свършили работата д-р Антоанета Антонова и акушерката Гинка Иванова, които *помогнали на лейтенанта да роди*. НТ/180/1993.

Вижда се неуместната употреба на името в м.р. и едновременно с това, че тъкмо маскулинизацията е използвана като стилистично средство, като средство за привличане на читателското внимание чрез, както се оказва от самия материал, квазисензационно съобщение.

И още такива примери. Какво бихте си помислили, прочитайки заглавието на журналистическа информация „Руски *милиционер* стана *Мис* Вселена“? Ето какво пише за това Ст. Брезински: „Звучи почти хумористично (дали милиционерът не си е сменил пола?). В текста под заглавието се внася все пак яснота: „Милиционерка от Русия стана „Мис Вселена“ (Брезински 2005а). Не по-малко „илюстративен“ е и примерът „*Генов* е (...) *съпруг на посланика* ни в Швеция Жасмин Попова“, цитиран и анализиран също от Ст. Брезински (Брезински 2006, 252). Също, представете си как биха изглеждали изреченията

„Докторът имал една *кандидатка* – *учителката* по пеене“ (пример на К. Чангърова (1983); Съпругата на Мъро го сварва в леглото с най-добрата си *приятелка*. К/45/2002; Подозират *съдийката* на Цветанов и адвокатът му в любовна връзка (заглавие) ПС/27 септември 2013

и каква би била семантиката им с маскулинизирани форми¹¹.

---

¹⁰ Много показателен е фактът, че в речта на (по принцип) консервативно настроено съсловие като съсловието на военните „се наблюдава използване в неутрална употреба на женскородовия корелат *войничка*, като явно целта е единствено да се посочи половата принадлежност на военнослужещата, а не да се създаде комичен или друг ефект“ (Банова 2010, 63). Нестилистична употреба на подобни лексеми отбелязва и Е. Добрева: „в медийната реч (в сериозни контексти) вече навлизат думи като *моделка, политичка* и дори *войничка*“ (к.а.) (Добрева 2009, 57).

¹¹ Вижда се, че когато тема на изказването са любовни отношения, употребата на маскулинизирано СИ променя неговия смисъл и сигнализира за хомосексуална връзка.

Примерите потвърждават, че „между речевата практика и правилата на нормативната граматика има разминаване“ (Стоичкова 2003, 141). А пък „наличието на твърде голяма дистанция между кодификацията и системните закономерности може да способства за възникването на комуникативен дискомфорт“ (пр. м.) (Нещименко 2012, 22).

Дали новите названия ще се приемат, е въпрос на време¹². То трябва да се пребори с езиковата привичка, отбелязва Р. Русинов (1974), и по друг повод – К. Викторова (1980). Ето как езиковед с богат опит оценява СИЛЖ (нови и стари): „Положителна е тенденцията за намаляване на маскулинизма чрез употребата на съществителни за жени според професията: *полицайка, дипломатка, депутатка, космонавтка, скаутка, премиерка, скачачка, стачничка, (...)*“ (Георгиева 1999–2000, 146).

5. Социолингвистичните фактори също имат значение за маскулинизацията. „При висшите длъжности и звания, както и при титлите, се предпочитат съществителните от м.р. и за назоваването на жени“ (Пашов 1999, 66), докато при СИ, назоваващи ЛЖ по професии, които са смятани за непрестижни, като *миячка, чистачка, плетачка, шивачка*, не се очаква маскулинизация (Попова 2012). Зависимостта между престижността на професията и маскулинизацията отбелязват и други автори: „Жените с престижни професии предпочитат по-представителните мъжки форми: „доктор“, „професор“. „Докторка“, „професорка“ звучат пренебрежително, просторечно, докато „миячка“, „чистачка“, „перачка“ като че ли са напълно уместни“ (Воденичаров 1999, 27); „Колкото по-ниска социално е една професия, толкова по-последователно се провежда разграничаването по (пол) и обикновено съществува двойка деривационно (или суплетивно) свързани думи за двата пола“ (Пенчева 1998, 274)¹³. По аналогия на имената, подлагани „по норма“ на маскулинизация обаче, и имената за лица с непрестижни професии придобиват маскулинизирани форми, като това се използва от говорещите като средство за повишаване на мястото на професията по скалата на престижността (Пенчева 1977, Йорданова 1980, Крисин 1994, Брезински 2001б, Брезински 2009). Ето едно доказателство (макар и в шеговита форма):

Научете модния жаргон. Особено важно е да не бъркате „дефиле“ с „бонфиле“. Запомнете също, че кварталният **бръснар**, който ви подстригва, е „**ко-афьор**“, а **шивачката**, която е ушила рокличката ви, е „**стилист**“ или най-малко „**дизайнер**“. 24 ч./86/1999.

6. Според някои автори съществуват и други фактори, способстващи маскулинизацията. Те са от фонетичен, словообразователен или формален характер.

---

¹² За нуждата от „технологично време“ за утвърждаването на новите СИЛЖ в езика говори и П. Върбанова (Върбанова 2010).

¹³ Разбира се, в узуса има и изключения. Ето пример за това, посочен (не във връзка с казаното) у Ст. Буров (2015): Бразилският държавен глава Дилма Русеф заяви, че предпочита да я наричат „президентка“, а не „президент“ (в. „Стандарт“).

Отбелязвано е (Русинов 1974, Иванова 1984 и др.), че поради фонетични причини имена като *хирург* например не образуват корелативни СИ в ж.р. Днес обаче това твърдение се опровергава от речевата практика¹⁴.

Не от днес се среща лексемата **драматуржка**, включена, макар и с бележката *рядко*, в *Речник на българския език* (т. 4). И речевата практика, и речниците са доказателство, че при СИ като посоченото не съществува фонетична пречка за образуването на корелативно женскородово име¹⁵. Блокирането на неговото образуване вероятно пак се крие в езиковата традиция.

7. По същия начин стои и въпросът с блокировката от словообразователен характер. Все повече намалява групата имена от м.р. с наставката *-ец*, от които не се образува СИ в ж.р. Така например в „Основна българска граматика“ на Л. Андрейчин (1944) сред имената от тази група без корелативни женскородови съответствия са посочени и лексемите *борец*, *летец*, *плувец*. В *Речник на съвременния български книжовен език* в три тома, издаден през 50-те години на ХХ в., и в *Българския тълковен речник* (до четвъртото издание) не са включени лексемите **боркиня**, **гребкиня**, **плувкиня**, **пришълка**, които присъстват без стилистична бележка в други тълковни речници от по-ново време¹⁶. Лексемата **стрелкиня** –

Стрелкиня № 1 Весела Лечева: Предимство е да си жена (заглавие), **Стрелкиня** № 1 Весела Лечева твърди, че шансът идва само при този, който е узрял за него. ВЖ/17/1998; Евгения Раданова (...) за рекорден 10-и път бе удостоена с приза за спортист на месеца (...) Най-добре представилата се наша олимпийка от Игрите във Ванкувър изпревари **стрелкинята** Мария Гроздева (избирана 9 пъти) (...) Д/53/2010; За първи път в теста на наша **стрелкиня** беше открит кокаин. Пол./228/2008 –

е аналогична на останалите и зае своето място в лексикалната система на езика ни, така, както вече е включена в отделни речници и с новото си значение 'състезателка по борба' лексемата **боркиня**. Ст. Брезински (2001б) нарежда лексемата **стрелкиня** до останалите аналогични на нея и не открива нареждаване на словообразователния модел.

---

¹⁴ Търсачката Гугъл дава над 650 срещания на тази лексема, които се разделят почти поравно между словоформите в ед.ч. – членуваната и нечленуваната форма. Всъщност именно лексемата *хируржка* Балан препоръчва при назоваването на ЛЖ: „(Жените) се назовават по своите фирми *небългарски* с мъжки звания: Иванка Петрова, *хирург-зъболекар* (вм. *хируржка зъболекарка*)“ (датирано от 25 септември 1916 г.) (Балан 1932–1933, 210, цит. по Буров 2015).

¹⁵ Все пак обаче трудността за произнасяне на подобни лексеми понякога води до търсенето на друг начин за феминално словообразуване, напр. с друга наставка, както е при лексемата *драматурга* (*младата ни драматурга*), употребена по радиото и посочена от Ст. Брезински (2009).

¹⁶ За отбелязване е фактът, че още през 70-те години на ХХ в. в някои спортни журналистически информации се срещат лексемите *гребкиня* и *стрелкиня* (Брезински 1976, 43).

Лексемата **творец** също принадлежи към посочената група¹⁷. И при нея, по аналогия на повечето имена от групата, днес е образувана женскородова лексема с наставката *-кин(я)*: **творкиня**. В интернет откриваме немалко примери с тази лексема¹⁸. Това говори за комуникативна необходимост от нея¹⁹.

7а) Друга зависимост на маскулинизацията от словообразуването търсят Е. Захариевич (1959) и М. Пенчева (1977). Освен заемки, М. Пенчева отделя и суфиксални образувания – с български или с чужди суфиксоиди или суфикси като *-граф*, *-лог*, *-вед*, *-ор/-ер/-ар*, *-евт* и др., които, според авторката, нямат женскородово съответствие. Е. Захариевич вижда предпоставка за маскулинизация в типа основа – „изконно българските основи, обозначаващи названия на професии (особено стари), се употребяват по отношение на жените само във форма за женски род, а заимстваните или създадените по техен образец, могат да бъдат употребени и във форма за мъжки род“ (пр. м.) (Захариевич 1959, 15). Както се вижда и от посочените по-горе примери, маскулинизират се СИ, по-голямата част от които са заемки. Отдавна е отбелязано, че „повечето думи, при които се проявява маскулинизацията, са лексикални или семантични заемки от руски език“ (Бабов 1964, 211). Вероятно поради това, че множеството СИ за лица в съвременния български език не са изконно български – по основа или формант (както всъщност и повечето деривационни образувания (Мурдаров 1983а), маскулинизацията засяга в повечето случаи именно тях. Множеството женскородови лексеми – *лексиколожка*, *лексикографка*, *геоложка*, *агроеколожка*, *антроположка*, *вирусоложка*, *еколожка*, *имплантоложка*, *маркетоложка*, *пулмоложка*, *теоложка*, *инвеститорка*, *асемблаторка*, *войорка*, *инсинуаторка*, *кинезитерапевтка*, *апитерапевтка*, *ароматотерапевтка*, *цветотерапевтка* и мн. др. – образувани днес или по-рано от заемки или от мъжкородови имена, съдържащи посочените афикси, обаче са доказателство, че както заемането, така и посочените афикси не са пречка за феминалното словопроизводство.

---

¹⁷ Липсата на женскородов вариант при тази лексема е довела до питането в интернет какъв трябва да бъде той: *творкиня*, *творечка*, *творица* или *творла*.

¹⁸ *Има много добри портрети...има драма. има всичко. адски е добра и като занаятчийка, освен като творкиня* (текстът се отнася за фотографка – б.м.); *ако може, да намерите някаква снимка на въпросната творкиня, ще е добре; Съгласен съм, че авторката е творкиня. И уважавам интерпретацията ѝ за нещата*. Всички примери в студията, взети от интернет, са цитирани дословно.

¹⁹ Интересно е, че липсата на женскородов корелат при лексемата **творец** е запълнена, при това – не от днес (употребена е, макар и образно, от П. П. Славейков и от Ел. Пелин, свидетелства Електронният архив на Секцията за българска лексикология и лексикография на ИБЕ), с лексемата **творителка**, създадена по най-продуктивния модел за образуване на имена за жени от лексемата **творител**, която присъства в интернет, а от речниковите справочници – само в Етимологическия и правописен речник на българския книжовен език на Ст. Младенов от 1941 г. (Другите речници отразяват само производното прилагателно от тази мъжкородова лексема – *творителен* (падеж).)

Смятам, че не съществуват семантични ограничения наставката *-к(а)* да бъде прибавяна и към мъжкородови СИ от чужд (най-често английски) произход, сложни по състав (поне в езика източник), образувани със суфиксоида *-ман*, тъй като, първо, в езика ни отдавна са навлезли подобни СИ, които имат женскородов корелат, образуван на българска почва – **барманка, ватманка**, и второ, този суфиксоид (обикновено)²⁰ не се осъзнава от говорещите като носител на значението ‘мъж’, каквото има в английския език. Имената **бизнесменка, конгресменка, шоуменка, фронтменка, яхтсменка** са доказателство за това²¹. (Всъщност, изказвано е и обратното мнение – че суфиксални женскородови образувания от мъжкородови имена, завършващи с компонента *-man*, са неправилни (Нишева 2001).) При СИ **ароматоманка, блогоманка, графитоманка, еротоманка, маркоманка, меломанка, ониоманка, сексоманка, телеманка, хероиноманка** поради това, че втората съставка *-man* е с друг произход (от *mania*), подобни колебания не се появяват – причисляват се към СИ от типа **грандоманка, графоманка**.

8. Формалният състав на названието също е посочван като фактор за маскулинизацията. Р. Русинов и цитиращата го В. Аврамова (1990) смятат, че „научните звания, които имат описателен характер, се употребяват във форма за ж.р.“ (Русинов 1974, 72). Противоположна е позицията на Е. Захариевич (1959) и на П. Бокале (2010), според които имената, назоваващи лицата по длъжността им, се маскулинизират, особено ако названията са съставни. Верността на тези констатации трудно би могла да се провери, тъй като посочените групи названия по принцип често се подлагат на маскулинизация и е естествено тези примери да преобладават над тези, които не са маскулинизирани.

9. Стремехът към избягване на многозначност също е изтъкван като причина за маскулинизацията (Иванова 1984, Брезински 2001б). За съжаление, авторите не привеждат примери, но по всяка вероятност става дума за малка група СИ от типа **секретар – секретарка**. Тези СИ са коментирани от Ж. Молхова (1987) и също са отбелязани от П. Бокале (2010).

10. Друг фактор, обуславящ маскулинизацията, е синтактичният. Вече беше посочена връзката на маскулинизацията със синтактичната функция (приложение или определяемо) и определеността на имената, назоваващи

---

²⁰ Примери като: Къде без мен беее – личния ви **фронтмен** в тази сфера на изява. **Фронтумън**, де. (...), има колорит в тези мадами особено във **фронтМен-а** им (или по-скоро **фронтУоман**...тази русичката (...)!). **Фронтменът** на групата всъщност е **фронтумън** – Мария Бреон (Maria Breon) – показват, че говорещите, първо, владеят/ползват английски, и второ, обръщат внимание на това, че става въпрос за лице жена. Това е валидно и за лексемата **бизнесумън/бизнесуоман**.

²¹ Същото се отнася и за лексеми от типа **каубойка** и **плейбойка**, чийто суфиксоид *boy* в английски съдържа лексема с мъжкополова семантика. Осъзнаването на тази семантика и за носителите на българския довежда до образуванията **каугърла** и **плейгърла**.

лицата според тяхното звание, титла и под. Р. Русинов (1974), Е. Захариевич (1959), М. Пенчева (1977), В. Аврамова (1990), М. Велева (1991), П. Бокале (2010) и др. откриват конструктивната обусловеност на маскулинизираните примери. При предикативна употреба на имената преобладава маскулинизацията. Тя се свързва със следните конструкции: *работи като ...*, *избрана за ...*, *назначена за ...*, *в качеството си на ...*, *става ...* и под. Забелязва се ролята на предлозите *като* и *за*. Това се вижда от следните примери:

Частен църковен магазин отвори... (..) свещеник Иван Нейков и съпругата му Румяна, която *работи като библиотекар* в местното читалище. 24 ч./225/1995; (...) *станах* и *манекен* (...) Аз например искам да *стана* добър *адвокат* (интервю с Наталия Гуркова) ВЖ/17/1998; Мира Добрева иска да я запомнят *като журналист* от „По света и у нас“, а не като кукла Барби. 24 ч./205/1999; Пълното оздравяване (на д-р Джилиан Маккийт – б.м.) обаче настъпва, когато започва *кариера като водещ* на популярно (...) здравно радиошоу. 24 ч./132/1999; (...) играчите на дюселдорфския ДЕГ си взеха стриптийзърка за *масажист*. 24 ч./90/1999; Манекенка демонстрира завидни *умения на дресьор*, докато бял питон лазеше по тялото ѝ по време на ревюто (...) (текст под снимка) 24 ч./187/1999; Възпитаничката на Английската гимназия в Русе и настояща студентка в (...) град Колумбия, щата Каролина, Наталия Митева е *избрана за студент* с най-високи постижения на САЩ през 2003 г. 24 ч./14/2004; Дълги години Цецка е *работила като плановик*. П/25/2004; Попова (...) *бе избрана за министър* (...) сп. „Тема“/22/2011.

Не е изключена обаче и употреба на СИ в ж.р., което се вижда от примерите у Е. Захариевич (1959), както и от тези от днешната преса:

В момента очарователната дама (...) *работи като сервитьорка* в стολично заведение. НТ/107/1997; (...) актрисата (...) *ще работи като доброволка* в бедстващ район П/37/2007; Партньорката на Брус Уилис дебютира *като сценаристка* в „Мемфис“ (надзаглавие) Н/266/1996; Звездата от „Първичен инстинкт“ се мобилизира да *стане писателка*, след като публикува първия си любовен роман. 24 ч./97/1999; „Още като малка си бях научила, че *ще ставам* или *актриса*, или *журналистка*. (...)“, разкрива Рангелова. С/6071/2009; Хелена Кристенсен застана зад обектива, за да направи снимките на Лив Тейлър за корицата на новото US списание (...). Хелена е доволна от новото си *ампло на фотографка* и иска да го превърне *в професия*. 24 ч./97/1999; След дипломирането си: *стана треньорка* в клуб „Левски“. Нели Атанасова, Юлия Байчева и Бранимира Маркова са някои от гимнастичките, на които Лили *бе треньорка*. М/1703; Как Мишел Обама *стана редакторка* на сп. „Мор“ (заглавие) (новини от сайта на Съюза на българските журналисти <http://www.sbj-bg.eu/index.php?t=27628>).

За Р. Ницолова маскулинизираните съществителни се срещат „в състава на сказуемото или като приложение (...) *Ана е инженер*; *Инженер Антонова предложи...*но: *Назначиха една инженерка при нас*“ (к.а.) (Ницолова 2008, 56), т.е. както показват цитираните примери – при съставно именно сказуемо

и при необособено приложение, а извън тези синтактични позиции е добре да се използва женскородово съществително, ако има такова, продължава авторката.

Ст. Буров приема дори за препоръчителна (при наличие на съответна лексема) предикатната употреба на дериват от женски род (напр. *Тя е асистентка по философия*) и за допустима употребата на феминална лексема като приложение (макар че не уточнява дали то е обособено, или не, но примерите, които дава, са за обособени приложения) (Буров 2004)²².

К. Чангърова смята, че колебание за използване на СИ в женски или в мъжки род съществува, когато името не е обособено, но че „при обособяване, без изключение, се предпочитат формите за м.р.“ (Чангърова 1981, 56). В езиковата практика и преди, и след 1989 г. женскородови имена се срещат и при обособяване, както се вижда от материала, цитиран от В. Аврамова (1990), и от следните примери:

Невена Иванова, *психоложка* в РДВР-Стара Загора, спечели първо място на регионалния шампионат по стрелба за полицаи, (...) 24 ч./165/1999; (...) сега модния бизнес държи съпругата му – манекенката Ирина Папазова, *шефка* на фирма „Интерсаунд“. Д/111/1999; Детето живее с баба си и дядо си (...) след развода на родителите си и депресията на майка си, *счетоводителка* по професия. 168 ч./35/2000; Проблемите, свързани със защитата на животните, трябва да се решават от природозащитниците, а не от ветеринарите, коментира Аксиния Боснева, *учредителка* на (дружество – б.м.) „Приятели на животните“. 24 ч./140/1999; Има обаче едно нещо, което Мария Димова, *областната управителка* на Русе, притежава повече в сравнение с останалите жени с изтънчен и артистичен вкус. Тя е ревностен почитател на шапките. Сп. „Ева“/22/2006; А Наоми Клайн – *алтерглобалистка* от канадски произход, допълва, че (...) сп. „Тема“/22/2012; Ганка, *архитектка* в „Главпроект“ и *специалистка* по селищните системи, беше повече от професор в хороскопите. Л. Галина. Искам да ти разкажа. София, 1981.

Л. Иванова, цитирайки примери в обособени конструкции, прави извод за „непоследователната употреба на формите за двата рода в едно и също обкръжение“ и дори в „един и същи материал“ (Иванова 1984, 78)²³. Това е видно и в следните примери:

Истинската жена, за която говорят, че е пленила Рики, е Ребека де Алба, (...), 7 години по-голяма от него, *манекен* и *тв водеща* в Мексико. 24 ч./270/1999; Ивет Добромирова, *водеща* в сутрешния блок на Канал 1 и

---

²² Ето хубав пример за това: Мишел Обама (...) е съпруга, майка, *адвокатка*, *поддръжничка* на различни каузи и първа дама на САЩ. Сега Мишел Обама прибавя нова титла, макар и еднократна – *редакторка* на списание, коментира АП. (новини от сайта на СБЖ <http://www.sbj-bg.eu/index.php?t=27628>). В практиката обаче в подобни случаи обикновено се предпочита маскулинизираната форма.

²³ Такива примери (обособени или не) посочва и Ст. Брезински.

репортер в „Панорама“. Кл М/12/2000; Главният прокурор обвини районния прокурор на Кърджали Веска Пулева, че е *агент* на МВР, *адвокат* на Ерджан Рашид-Роко, *възродителка*. Кап, 8 ноември 1997.

Р. Русинов, без да се спира изрично на обособяването, посочва маскулинизирани (в случая – обособени) примери като погрешни, тъй като служат за конкретно назоваване на лицата – Веска Кожухарова, задочен *аспирант*, Димитринка Антонова Милкова, редовен *аспирант* (Русинов 1974). И Ст. Брезински (2005а) недоумява защо една учителка е нарекла себе си учител („Снежана Стоянова, *учител* от София“). Това отново ни връща към въпроса за трудността при разграничаване на абстрактното от конкретното назоваване и за това, че дори в контекст на абстрактно назоваване ЛЖ могат да бъдат назовани с име в ж.р. (което се доказва и от посочените по-горе конструктивно обусловени примери). Без изключение маскулинизирани форми се срещат след лексемите *другарка*, днес – респективно – *госпожа* и *госпожица*, употребени като обръщение (Захариевич 1959).

11. Р. Русинов посочва също и „стилистични, контекстови и други изисквания“, обуславящи маскулинизацията (Русинов 1974). Той подчертава, че тя е характерна за административно-деловия стил²⁴, защото именно там най-често се използва не конкретното, а общото назоваване, но е недопустима за разговорния или за публицистичния стил, когато контекстът изисква конкретно назоваване. Въпреки това маскулинизацията се среща и в разговорната реч – явление, характеризирано като нежелателно (Андрейчин 1961, Андрейчин 1969, Андрейчин 1974, Русинов 1974, Морфология 1983, Георгиева 1990, Пашов 1999, Брезински 2001б, Брезински 2005а, Брезински 2005б, Брезински 2009 и др.) или като естествено (Велева 1991). Зависимостта на маскулинизацията от стила подчертава и Е. Захариевич – употребата на мъжкородовите имена се свързва с официално-деловия стил, а разговорната реч – с женскородовите (Захариевич 1959). Обаче още Л. Андрейчин (1969) се обявява против маскулинизацията дори в официалната административна практика. След него и други езиковеди изразяват такова становище: „Отбягването на формите за женски род в официалния стил не е оправдано нито от езиково, нито от социално гледище“ (Иванова 1984, 78); вж. и Ел. Георгиева (1990). Й. Захариева също смята, че няма пречки неутрално да се употребяват женскородови имена дори за постове и длъжности (Захариева 2008, 198). Е. Добрева предполага, че „с малко усилие (...) би могла да се наложи употребата на женскородова

---

²⁴ Тук се включва и институционална употреба (в документи), формулировката при слагане на подпис и др. (Банова 2010, 63); същото отбелязва и Добрева (Добрева 2009, 58). Маскулинизираният вариант присъства и „в номенклатурните списъци на професии, длъжности, титли, звания или чин“ (Мурдаров 2010б, 79). Без съмнение и такива срещания оказват влияние за маскулинизиранието извън тези позиции, с основание отбелязва Ст. Брезински (Брезински 1976, 44). Такова е мнението и на Н. Ненкова (Ненкова 2012, 55).

титла и съответно на женскородово обръщение – стига лицата, които ще бъдат засегнати от това, да нямат нищо против“ (Добрева 2009, 58).

Ст. Брезински отбелязва зависимост на разглежданото явление от извънезикови фактори, като пише, че обикновено „когато жената заема пост в чисто женска организация (комитет, комисия), титлата е само в женски род; ако жената има професия или пост, които могат да принадлежат и на мъж – прокарва се маскулинизация на женски титли и звания“ (Брезински 2001а, 97–98).

12. Маскулинизацията е обяснявана и с друг езиков фактор – езиковата икономия: „Мъжкният род е (...) материално най-икономичната лексема (...) и езикът винаги ще я предпочете (...) езикът избира най-икономичното решение“ (Куцаров 2007, 557). Същата позиция е изразена и от Ю. Стоянова и Л. Трайкова, които смятат още, че (наред с другите фактори) маскулинизацията има и „сериозно психолингвистично основание, състоящо се в стремеж към намаляване на редундантността при маркирането на пола чрез рода“ (Стоянова, Трайкова 2010, 59) Не смятам, че това е фактор, влияещ върху избора на едната от двете лексеми. И друг езиковед търси обяснение за маскулинизацията в езиковата икономия обаче като „действие на универсални книжовноезикови закономерности“ (Вълчев 2009, 237) с оглед на съществуването само на една общородова (по-точно – безродова) лексема (както е в английски и руски например), посочва изследователят.

13. Друг фактор, структурен по характер, който влияе върху феминалната деривация, е позицията на т.нар. контролер и таргер, пише П. Бокале, като препраща към Корбет. Ако контролерът се намира пред таргера, това води до по-голяма вероятност за употреба на женскородови лексеми, отколкото в обратния случай (Бокале 2010). Обаче многобройните примери при обособяване на разглежданите имена след съществително собствено име не потвърждават тази теза, т.е. в българския език поне няма такава зависимост.

3. Как се самоназовават жените и защо по този начин?

Твърде интересен е фактът, че жените, не само в български, но и в други езици (руски, полски, италиански), когато се самоназовават (обикновено според професията си), предпочитат мъжкородовите пред женскородовите лексеми, посочват данните от изследвания (Бокале 2009, Попова 2012). Това показва и направената от М. Пенчева анкета, в която повечето работнички наричат себе си стругар и фрезист (Пенчева 1977). Изненадващ или не, този факт може да се обясни със следното наблюдение: „В социолингвистичните изследвания единодушно се твърди, че една от основните характеристики на женската реч е тенденцията към по-честа употреба на форми, смятани за престижни, принадлежащи към стандартния езиков вариант“ (Миткова 2010, 167–168). Същия извод, отнасящ се за жените от „всички стилове, социални групи и класи“, направен в социолингвистични проучвания, намираме и у

М. Пенчева (Пенчева 1998, 217). Откъде произтича престижността на мъжкородовите лексеми? Причините са две. Едната е екстралингвистична – виждането, традиционната (патриархална) представа, общественият стереотип, че мъжът (по-точно хетеросексуалният (бял) мъж) е носителът на положителното, на еталона (Пенчева 1998, Добрева 2009, 60–61). Другата причина е интралингвистична – андроцентризмът на езика: към женскородовите лексеми „тъкмо заради андроцентризма се е прикрепило усещането за по-ниска престижност“ (Добрева 2009, 59).

И така, поради това, че, от една страна, феминалните имена, макар и абсолютно неоснователно (пише Вл. Мурдаров (2010), позовавайки се и на изследвания отпреди половин век, както посочва и Б. Георгиев (2012), а и други) се считат за недостатъчно книжовни, недостатъчно официални, недостатъчно изискани²⁵, а от друга, тъй като маскулинизацията се свързва с по-официалния, респ. по-престижния, изказ, жените избират маскулинизирани форми, говорейки за себе си²⁶. Така те (в случая, а и изобщо) „често проявяват хиперкоректност“, защото „чрез речта си жените се стремят да се приобщат към по-висок социален статус“, позовава се М. Пенчева на резултатите от изследвания по социолингвистика (Пенчева 1998, 218).

4. „Неудобствата“ на маскулинизацията или за трудностите и грешките, породени от нея

При употреба на маскулинизирани имена могат да възникнат грешки, свързани със съгласуването. Така е в следните примери:

Авторите му (на учебника), *една от които* познавам, са (...) готови да прилагат европейската идея за толерантност докрай, (...) в. „Трета възраст“/37/2014; Откраднатата *и* кола коства кариерата на **германски политик**. М, 26.07.2009 (пример у Стоянова, Трайкова 2010); България помни новия финландски **президент** с инициативата *и* като депутат от ПАСЕ, (...) ДТ/36/2000; Моят **психотерапевт** казва, че (...) Уплаших се, че може да ме излекува и затова спрях да **я** посещавам. С/2807²⁷.

Неправилността е породена от желанието на адресанта да каже, спомене/упомене, че става въпрос за жена, но тъй като това не личи от използваното съществително (понеже е в мъжки род), полът на лицето е указан от друга

---

²⁵ Или даже за „невъзвишени“ или „простовати“, цитира някои мнения Ст. Брезински (Брезински 1976).

²⁶ Е. Добрева е на мнение, че поради посочените причини българските жени дори не се чувстват некомфортно под маскулинното си професионално название (Добрева 2009, 58).

²⁷ Примери като последните три посочва и Ст. Буров, в които изборът на местоименната форма се подчинява не на родовата, а на половата принадлежност на контролера (Буров 2015).

форма, чийто род обаче противоречи на традиционното съгласуване по форма в езика ни²⁸. При словосъчетания от типа *нейната* импресарио, *моята* гуру причината е същата. Това показват изреченията

Все си спомням едно напътствие на *моята гуру* за щастието. Според *нея* хората поначало са склонни да смятат, че щастието е въпрос на късмет²⁹.

Неизползването (поради нежелание, незнание или изобщо липса) на женскородова лексема при стремеж да се укаже женският пол е довел до абсурдния пример в уикипедия *Мари Жана де Лаланд – френска астроном*³⁰.

В изречения като

Министърът на земеделието и горите *Десислава Танева* и заместниците му (примерът е от архива на Службата за езикови справки в ИБЕ); Съдии от СГС поискаха оставката на **председателя** *Владимира Янева* и заместниците му (примерът е от сайта „Как се пише?“)

е налице формално съгласуване на местоимението с рода на маскулизираното име вместо, както препоръчва граматиката, с пола на лицето, виден от съществителното собствено име.

Примерите: Шефът на Генщаба ген. Михо Михов и *пресекретарят* на президента *Нери Терзиева* са поканени (...) на парашутните състезания като „стари пушки“ (...) **Пресекретарят** на държавния глава обаче *получила* покана от организаторите като скачач с опит. 24 ч./169/1999; Основните клиенти на *Стела Маккартни*, разбира се, са знаменитостите. Но когато **дизайнерът** *направила* опит „да се доближи до народа“, (...) същият този народ сякаш се побъркал (...) в търговските зали царяло стълпотворение. Л/11/2015, както и примерите у Ст. Буров (2015): **Докторантът** на Стопанския факултет *е публикувала* солидна доза разголени снимки (iNews.bg); **Шефът** на СГС *е участвала* лично в сделките със „Софийски имоти“ (Медиапул); **Пресекретарят** на президента *наказана* с предупреждение заради Колорадо (в. „Сега“); **Главният архитект** на Пещера *хваната* с подкуп (Vesti.bg); **Македонският минис-**

---

²⁸ Как ви звучат словосъчетанията *тази съдия, тази адвокат, тази прокурор, тази лекар, тази продавач* или изречението „*Тази продавач* днес обслужи *една съдия* и *една министър*“, които откриваме в бележка, предшествваща статия на Вл. Мурдаров (Мурдаров 2010а)? Неестественото съгласуване в случаи като тези – с маскулизирано съществително – е забелязано и от носители на езика, които, в синхрон всъщност с препоръките на граматиката, са написали (в шеговито-ироничен тон) в сайта „Как се пише?“ следното: *Една колега, една директор* и *една папа* влезли в един бар. **Барманът** ги *изгонила*.

²⁹ Тези примери са от интернет и са цитирани от Ил. Кунева (Кунева 2015).

³⁰ Примерът ми беше посочен от гл. ас. д-р Ил. Кунева от ИБЕ – БАН, а в посочения сайт той е при названието на кратера Де Лаланд.

тър на външните работи *е подчертала*, че полицията в страната следи непрекъснато за ескалиране на ситуацията (в. „Дневник“); **Германският министър** на образованието *е официално лишена* от докторска степен (в. „Сега“) са от типа „*Министърът е била посрещната на летището*“, където виждаме съгласуване с женскородова форма в простото глаголно сказуемо при маскулинизиран подлог. Такива примери се срещат в други езици, но в нашия са „книжни и изкуствени“ (Мурдаров 1983б, 173), защото противоречат на традиционното съгласуване по форма в езика ни³¹. За Ст. Буров такъв тип съгласуване е погрешно (Буров 2004). П. Пашов обаче определя това съгласуване като единствено правилното, книжовното (Пашов 1999, 98)³². По-добре е такова съгласуване да се избягва. Ако се използва, добавянето на съществително собствено име към маскулинизираното би премахнало всяко съмнение за неправилност³³. Същото би се постигнало и чрез употребата на СИ *госпожа* пред маскулинизираното СИ, както съветва Р. Влахова (2001). Обаче употребата само на личното име при маскулинизирано съществително също не е подходяща, тъй като се получава смесване на стиловете (официално-делови с разговорен, неформален), поради което фразата звучи неестествено. Така е в примера

През 2009 г. Стела заедно със своя баща Пол Маккартни и *сестра си, фотографа Мери*, започнали проекта (...) Л/11/2015.

Причината, поради която разглежданото съгласуване се среща в зуза, е същата, както при посочените по-горе примери – указване на пола на референта на изказването, но не от номината, а от предиката, т.е. това е синтактичен начин за посочване на женския пол (Буров 2015).

---

³¹ Във форум относно маскулинизираните употреби четем: „А и се стига до някакви странни за нашия език съгласувания, например: *Министърът е казала, Министърът, която е заявила* и т.н.“ (*forums.data.bg* За женския род при професиите и длъжностите).

³² Както показва анкета на П. Бокале, повечето от респондентите предпочитат точно такова съгласуване за пример № 4: *Престигащата* днес в София **министър-председател** на Финландия направи изявление пред представителите на средствата за масова информация. След това **министърът** *е участвувала* на съвещанието (Бокале 2010, 104). Всъщност авторката не дава данни за своите респонденти – ако те са с филологическа подготовка, получените резултати не са изненадващи.

³³ Ако обаче собственото име е чуждоезиково, неяснотата пак остава, както е в примерите, цитирани от Ст. Брезински (2005а): Кралският **биограф** *Карълайн Греъм* (...) е сред най-успешните (...) британски писатели и журналисти. **Тя** живее (...) в САЩ; **Сексологът** *Бети Додсън* съветва един от мъжете, който се е допитал до **нея** (...). Същото се отнася и за примера у Ст. Буров (2015): Новият южнокорейски **президент** *Парк Геун-хи* изглежда *решена* да отговори твърдо на всяка провокация (в. „Капитал“). Парадоксът от такова съгласуване много добре е изразен тук: „**Сеизмологът** *Л. Джоунс* добре помни обучението си, което **Тя** преминала в агенция по извънредни ситуации“, т.е. **той добре помни, което тя преминала**“ (а всъщност назованото лице е едно и също, не става въпрос за две трети лица) (Брезински 2006).

Никъде в граматиките на езика ни или в изследвания³⁴ не е коментиран пример от типа: **Дизайнерът Стела Маккартни е толкова талантлива и работоспособна**, че малцина си спомнят, че е дъщеря на музикант, (...) Л/11/2015. Носителите на езика обаче са го забелязали и даже са го отбелязали в интернет – **Директорът е много готина?** (недвусмислено заглавие във форум за, по-точно срещу, маскулизираните употреби и свързаното с тях съгласуване). Вижда се, че става въпрос за съгласуването в съставното именно сказуемо при маскулизиран подлог (или маскулизирана част от подложна група). По аналогия на сходните примери, само че с просто глаголно сказуемо, и тук трябва да се приеме за нормативно съгласуването според пола на назованото лице. Обаче и тук, както и по-горе, езиковото чувство на говорещите подсказва, че е налице грешка или някакво отклонение.

От пример като

Засегната от критиката, **председателят** на парламента веднага реагира (Vesti.bg) (цитиран у Стоянова, Трайкова 2010, 49)

може да се заключи, че маскулизираните варианти провокират грешки в съгласуването не само при сказуемото, но и при обособените части, както (вероятно) и при сказуемните определения.

Употреби като посочените са потвърждение за „неудобствата“ (по изразу на Ст. Брезински) на маскулинизацията.

При използване на маскулизираните форми в официални документи (като заявления и под.) неразбиране или грешки, които са направо парадоксални, възникват при обръщението³⁵, както и при съгласуването им, за което свидетелства сайтът „Как се пише?“.

5. Въпросите на маскулинизацията от гледна точка на носителите на езика

Въпросът за маскулинизацията се оказва и интересен, и важен не само за езиковедите, но и за нефилолозите. Във форуми или в сайтове в интернет (напр. (2010 г.) <http://forums.rpgbg.net/viewtopic.php?f=23&t=8662>, (2013 г.) forums.data.bg, (2014 г.) <http://unustamatubg.wordpress.com/2014/11/12>, „Как се пише?“) се обсъждат проблеми на маскулинизацията в езика ни (причи-

---

³⁴ Ст. Буров в презентацията си през април 2015 г. отбеляза един такъв пример от в. „Стандарт“, без да го отделя от останалите случаи, когато предикатът е глаголно сказуемо: *Здравният министър също бе категорична в позицията си относно забраната* (Буров 2015). За автора е важно това, че назовавайки лице жена, предикатът е с форма в женски род, а пък подлогът или подложната група са в мъжки род.

³⁵ Една от грешките е обръщението „господин министър“ към министърка/жена министър, което е посочено и у Л. Манолова като използвано в известно седмично политическо телевизионно предаване (Манолова 2002, 108).

ни за явлението и това кой го налага в езиковата практика³⁶, трудности или грешки при употребата на названията за ЛЖ), цитират се позиции на езиковеди (напр. Вл. Мурдаров и Б. Георгиев и се правят препратки към техни участия в телевизионни или радиопредавания), създават се и се коментират нови суфиксални лексеми като корелати на мъжкородови, за които в езика ни не съществуват такива³⁷ и др. Прави впечатление, че говорещите/пиещите отхвърлят маскулинизацията³⁸. На инициативата на предаването „За думите“ (БНР, програма „Христо Ботев“) през март 2015 г. *Аз подкрепям женския род* откликнаха много хора, част от които взеха участие с множество коментари и с гласуване за или против маскулинизацията. Резултатите в подкрепа на женския род многократно надвишават отрицателния вот (срещу маскулинизацията).

Срещу маскулинизацията застават както именити езиковеди от миналото, така и изследователи от по-ново време – Ал. Теодоров-Балан, Л. Андрейчин, Р. Русинов, П. Пашов, Ст. Брезински, Ел. Георгиева, Вл. Мурдаров, Б. Вълчев, Б. Георгиев, Ст. Буров, П. Върбанова и др. Ето една констатация, съчетана с призив: „Пълната маскулинизация като официално въведена практика, изместваща диференцираното назоваване на жените, отразява тенденция към обедняване на езика. Може би е време да се замислим да спасим „женския пол“ в българските медии, за да не се превърнат в архаизъм женсколичните названия“ (Стоянова, Трайкова 2010, 60)³⁹.

6. Маскулинизацията и въпросът за равенството на половете

Отбелязвано е, че „употребата на формите от женски род при названия на лица (особено при титли и професии) е една от онези невралгични точки, около които се развихрят не само чисто езиковедски спорове. Към този проблем се насочват и протестите на представителките на женското движение с

---

³⁶ „Виновни са журналистите“, „мъжкият род се възцари повсеместно веднага след като средното IQ на нашенските журналисти спадна под 70“. Всъщност и в изследвания медиите са посочени като основен проводник на маскулинизацията (Стоянова, Трайкова 2010, 55, 60). В дисертационен труд, базиран върху 2000 текста от съвременни таблони, е установено, че в тях маскулинизираните примери са 54%, а немаскулинизираните – 46% (Пройкова-Али 2007, цит. по Стоянова, Трайкова 2010).

³⁷ Напр. за женски елф се предлагат вариантите *елфка, елфа, елфиня, елфана, елфица* и описателното название *елфическа жена (девойка)*.

³⁸ Както вече беше посочено, заглавието в един от форумите, обсъждащи въпросите за женския род при професиите и длъжностите, е *Директорът е много готина?*, което само по себе си изразява позиция. Тази позиция срещу маскулинизацията там е изразена многократно и пряко.

³⁹ Косвено срещу маскулинизацията, в защита на женскородовите лексеми, се обявяват и други изследователи. М. Митрева и Ил. Ангелова оценяват положително появата на множеството нови СИЛЖ като проява на тенденцията към демократизация на езика (Митрева, Ангелова 2010). Р. Ницолова (2008) приема употребата на феминативите извън някои синтактични условия, каквито са предикативната употреба и приложението. Й. Захариева също смята, че когато е възможно, женскородовото име трябва да се употребява (Захариева 2008, 198–199).

упрека, че езикът е съхранил консервативната традиция да отразява подчиненото положение на жената в обществото“ (Иванова 1984, 78) или (пак според феминистко мнение) изобщо „негативното отношение към наследничките на Ева“ (Стоянова 2011, 437). Ел. Георгиева (1990) и Ст. Брезински (2005а) също смятат, че чрез феминалните названия се изразява социалното изравняване на двата пола. В противен случай става въпрос за езикова дискриминация (Вълчев 2009)⁴⁰. Пък и не само за езикова, както се коментира в интернет⁴¹. Така при случаите на маскулинизация „се наблюдава разнობой в езика. От една страна, в него се отразява приравняването на половете по отношение на социалната реализация, но от друга, действа все още инерцията на андроцентризма при номинацията“ (Илиева 2014, 74)⁴². Наред с примерите за маскулинизацията авторката привежда и редица други езикови доказателства от съвременния ни език, които „отразяват една многовековна тенденция към андроцентризъм (сексизъм) в българския концептуален модел на света, характерна и за много други общества и езици, която започва да се изживява едва в последното столетие“ (пак там). С основание е посочвано обаче, че явният андроцентризъм в системата и в книжовната норма на езика ни сам по себе си не води до сексизъм, а „създава потенциал за сексистки употреби“, „може да стане основа за сексизъм в речта“ (к.а.), ако „андроцентризмът е съзнателно, преднамерено използван, за да се изрази в конкретен текст специално отношение към лице или група с определени характеристики по пол, джандър или сексуална ориентация“ (Добрева 2009, 59, 60). Отбелязвано е, че борбата срещу маскулинизацията е начин за преодоляване на сексизма в езика, което е поставено като препоръка през 1990 г. от Комитета на министрите на Съвета на Европа (Захариева 2008, 243).

От руски автори обаче има изказвано и противоположно мнение, според което тъкмо маскулинизацията е езиковото средство, изразяващо еманципацията на жената. Подкрепа на тази позиция представлява мнението на един представител/една представителка на женския пол: Любопитен факт – пред моя милост (Г. Тодоров – б.м.) Багряна уточняваше, че е „*поет, а не поетеса*“ (к.м.). Вероятно водена от своето вярно както винаги прозрение, че, кой знае защо, у нас открай време женското творчество се е подценявало, а мъжкото – надценявало. С/2611.

---

⁴⁰ За езикова дискриминация споменава и М. Пенчева (1998), вероятно визирайки точно маскулинизацията, без обаче изрично да отбелязва това.

⁴¹ В сайта „Как се пише?“ откриваме следното: Абсолютно неприлично е вече на български да си учителка, поетеса, писателка, учена, журналистка, председателка или краварка. Трябва да си учител, поет, писател, учен, журналист, председател или кравар, за да те уважават; Вероятно скоро ще бъде и политически некоректно да си майка, сестра, баба и балдъза. За политикоректен заместител на последното предлагам „балдъз“, за другите три ми е бедна фантазията; Това минава всякакви граници. Още малко ще стане неприлично да си жена изобщо. Първо полът се заличава от езика, после и иначе.

⁴² Ето същото неоспоримо мнение и на друга изследователка: „Езикът отразява и сам допринася за половата стратификация и андроцентризма“ (Пенчева 1998, 212).

Смятам, че изборът на лексема – дали мъжкородова, или женскородова – по никакъв начин не отразява равенството или неравенството на половете, респ. непейоративната употреба на което и да е от двете имена, не изразява дискриминативно или не отношение към жената.

7. Маскулинизацията и графичната система на езика ни

Когато говорим за маскулинизация, не може да се отмине фактът, че през последните 25 години в езика ни се появи нов начин на писане на СИ, при който се отразява графично това, че може да става въпрос за лице както от мъжки, така и от женски пол. За целта се използват наклонена чертичка или скоби⁴³, напр. *сервитьор/ка*, *барман/ка*, *готвач/ка*, *фризьор/фризьорка*, *продавач/продавачка* или *камериер(к)и*, *сервитьор(к)и*⁴⁴. Това се среща най-често в обяви за работа⁴⁵, но не само там. Какво поражда необходимостта от този начин на изписване? Струва ми се, че това е средство, чрез което се избягва едно от „неудобствата“ на маскулинизацията. Така в текста става ясно, че се визират не само мъжете, но и жените, което при употреба на мъжкородова лексема може да остане неразбрано или под въпрос. Извън обявите за работа така, по икономичен начин (а не повтаряйки цяла лексема), се подчертава наличието и на представителка/и на нежния пол, на женска част от някаква група, напр.

Авторките са академични преподавателки (...) Този вид статии (...) се опитват (...) да въведат и запознаят *читател(к)ите* с вече наложили се мнения и концепции. Теория през границите. (Съставители М. Кирова и К. Славова, София: Полис, 2001, с. 6).

Този начин на фиксиране и на двата пола в изказването се среща и ако не е известен полът на референта, както е в примера от интернет

Кой/коя баладжия/баладжийка беше с най-хубава бегачка? Някой ако е снимал да покаже снимки; аз в краина сметка не видях ни абитуриенти ни колите им в тая тема.

8. Вместо заключение или в защита на феминалните лексеми

Всички автори (от Ал. Теодоров-Балан⁴⁶ през Л. Андрейчин до съвременните) са единодушни, че когато в езика съществува СИ в ж.р. за ЛЖ, редно е то да се употребява, стига това да не предизвиква двусмислици.

---

⁴³ Е. Добрева нарича „бисексуални“ обозначения“ написаните по този начин лексеми (Добрева 2009, 60).

⁴⁴ Има статии, засягащи този въпрос, напр. Бокале 2009 и др.

⁴⁵ За разлика от Германия, където всички обяви за работа задължително са написани по този начин, за да няма езикова дискриминация (Вълчев 2009), у нас това изискване не е административно указано и не се прилага стопроцентово.

⁴⁶ Пръв у нас Ал. Теодоров-Балан говори за „неправилна маскулинизация“, за „не-нужно омъжаване на жени“ (Брезински 2009).

Въпреки това обаче маскулинизацията съществува. Тя е явление, зависещо от фактори, различни по характер – семантични, граматични, стилови, стилистични, социолингвистични, както и от типа референция и от езиковата традиция, а според някои автори – също фонетични и словообразователни. Това определя както сложността на явлението, така и невъзможността лаконично да бъде формулирана книжовната норма⁴⁷. Кой все пак е главният фактор, определящ маскулинизацията? Присъединявайки се към позицията на Р. Русинов, смятам, че това е типът назоваване, типът референция – нужно е „да се държи сметка за характера на означаването и в зависимост от него да се подбират изразните средства“ (Русинов 1974, 71). Както е подчертавано от всички изследователи, общото/абстрактното назоваване се изразява с маскулинизирани форми, а конкретното – с женскородови⁴⁸. Това обаче не обхваща стопроцентово всички случаи. Едната причина е трудността в разграничаването на двата контекста. Другата, според мене по-важната, е в семантиката на корелативните СИ – в мъжки и в женски род – които се различават (в повечето случаи) в семантично отношение само по семата 'жена', т.е. останалата семантична информация между двата вида СИ е еднаква. Това обяснява факултативния характер на маскулинизацията при имената от редица ЛСГ – „названия на лица според извършваната от тях дейност, според професията им, според поста, който заемат, според ролята им в определен колектив или според общественото им положение“ (Велева 1991, 208). Казаното се вижда от цитираните тук примери, както и от многобройни примери в различните изследвания, посветени на разглежданата тема. Като добавим, че маскулинизацията е зависима от различни фактори, действащи понякога комплексно, можем да обясним възможността за „двойка употреба“ (Велева 1991), изглеждаща като „шарения“, „неустановеност“ в езиковата практика (Пашов 1981)⁴⁹. Другият решаващ фактор за използването на маскулинизираните форми е стилът. Както е посочвано (Мурдаров 2010а, Георгиев 2012), официалният стил продължава да бъде „запазена територия“ за маскулинизацията (въпреки това да не е формулирано в граматиките като изрична норма), докато в останалите стилове водещ остава езиковият усет, който отхвърля маниерността на мъжкородовите лексеми, когато с тях се назовават ЛЖ, и дава преднина на феминалните названия.

---

⁴⁷ П. Върбанова дори смята, че е трудно да се дават предписания или препоръки за използването на едната или на другата лексема, тъй като употребата зависи от ситуацията, контекста и дори от конкретното изречение (Върбанова 2010).

⁴⁸ Потвърждение за важността, ролята на фактора конкретно назоваване при избора на феминална лексема и поставянето му над фактори като традиция и престижност, ранг на професия, титла или звание намираме у Б. Вълчев (2009), с когото съм напълно съгласна.

⁴⁹ Провела съм анкета, която, макар и непредставителна, онагледява изводи от различни изследвания, потвърждава зависимостта на маскулинизацията от редица фактори и свързаните с това колебания в речевата практика (Сумрова 2015).

Съкращения

1. В текста:

ЛЖ – лица жени

ЛСГ – лексикосемантична група

СИ – съществително име/ съществителни имена

СИЛЖ – съществително име за лице жена/съществителни имена за лица жени

2. На издания от периодичния печат:

ВЖ – в. „Вестник за жената“ (издание на „168 ч.“ ЕОД)

Д – в. „Дума“

24 ч. – в. „24 часа“

ДТ – в. „Дневен Труд“

К – в. „Култура“

Кап – в. „Капитал“

Кл М – сп. „Клуб М“

Л – в. „Лечител“

М – в. „Монитор“

Н – в. „Новинар“

НТ – в. „Нощен Труд“

Пол. – в. „Политика“

ПС – сп. „Правен свят“

С – в. „Стандарт“

168 ч. – в. „168 часа“

Т – в. „Труд“

Литература

- Аврамова 1990:** Аврамова, В. Функционално-стилистическая характеристика названий женщин по профессии, специальности, должности в русском и болгарском языках. – В: *Годишник на ВПИ Шумен*, том 12 А, Филологически факултет. Шумен, 1990, с. 81–103.
- Ангелов 1999:** Ангелов, А. *Правилата на езика в столичния квартал*. София: Международно социолингвистично дружество, 1999.
- Андрейчин 1944:** Андрейчин, Л. *Основна българска граматика*. София: Хемус, 1944.
- Андрейчин 1961:** Андрейчин, Л. *На езиков пост*. София: Наука и изкуство, 1961.
- Андрейчин 1967:** Андрейчин, Л. Дом на „младоженеца“? – *Български език*, 1967, XVII, № 4, с. 362.
- Андрейчин 1969:** Андрейчин, Л. Обръщения към служителки жени. – *Български език*, 1969, XIX, № 1, с. 59–60.
- Андрейчин 1973:** Андрейчин, Л. *Езикови тревоги*. София: Наука и изкуство, 1973.
- Андрейчин 1974:** Андрейчин, Л. Защо продължаваме да назоваваме и титулуваме жените с форма за мъжки род? – *Български език*, 1974, XXIV, № 5, с. 440–441.
- Бабов 1964:** Бабов, К. Думите в руски език „космонавт – жена-космонавт“ и техните български съответствия. – *Български език*, 1964, XIV, № 2–3, с. 209–214.
- Балан 1932–1933:** Теодоров-Балан, Ал. Генералша, генералица, генералка и подобни. – *Родна реч*, 1932–1933, VI, № 5.

- Балан 1940:** Теодоров-Балан, Ал. *Нова българска граматика*. София: Книгоиздателство „Т. Ф. Чипев“, 1940.
- Балан 1955:** Теодоров-Балан, Ал. *Нова българска граматика за всякого*. Дял I. За думите. Св. П. Имена. София: Издателство на БАН, 1955.
- Банова 2010:** Банова, С. Отново за рода на думата *колега*. – *Език и литература*, 2010, LXIII, № 3–4, с. 62–65.
- Божилова 1983а:** Божилова, М. Някои особености в семантиката на имената за лица с оглед на тяхното лексикографско представяне. – В: *Лексиколожки и лексикографски проучвания*. София: Издателство на БАН, с. 51–67.
- Божилова 1983б:** Божилова, М. Отразяване на някои названия за лица в многотомния Речник на българския език. 2. За и против оценката на Д. Димов. – *Български език*, 1983, XXXIII, № 3, с. 207–211.
- Бокале 2009:** Бокале, П. Професор или професорка? Родът на имената, означаващи професии, в украинския и българския език. – *Езиков свят*, 2009, X, № 1, с. 7–29.
- Бокале 2010:** Bokale, P. The formation of feminine nouns in Bulgarian. The results of a field investigation. – *Езиков свят*, 2010, XI, № 2, с. 102–119.
- Брезински 1976:** Брезински, Ст. Някои названия на жени. – *Български журналист*, 1976, XVIII, № 9, с. 43–44.
- Брезински 2001а:** Брезински, Ст. *Журналистическа стилистика*. Шумен: ИПК „ЮНОНА“, 2001.
- Брезински 2001б:** Брезински, Ст. Обидно ли е омъжаването на жени? – *Седмичен Труд*, 2001, № 335.
- Брезински 2005а:** Брезински, Ст. Неудобствата на маскулинизацията <[http:// cwsp. bg/upload/docs/maskulinizaciq.pdf](http://cwsp.bg/upload/docs/maskulinizaciq.pdf)>.
- Брезински 2005б:** Брезински, Ст. Напаст божия – жената става мъж! Защо бе, културни люде, защо изнасилвате българската нормална реч? <[http://old.duma. bg/2005/1205/171205/obshtestvo/ob-4.html](http://old.duma.bg/2005/1205/171205/obshtestvo/ob-4.html)>.
- Брезински 2006:** Брезински, Ст. *Трудният български*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2006.
- Брезински 2009:** Брезински, Ст. За чист български език: Сексологът съветва... мис Васил! (1) и (2) <http://bolgari.net/za_chist_bylgarski_ezik:_seksologyt_syvetva___mis_vasil___1_-h-173.html, http://bolgari.net/za_chist_bylgarski_ezik:_seksologyt_syvetva___mis_vasil___2_-h-172.html>.
- Буров 1996:** Буров, Ст. *Форми и значение на съществителното име*. Велико Търново: ПИК, 1996.
- Буров 2004:** Буров, Ст. *Познанието в езика на българите*. Велико Търново: Фабер, 2004.
- Буров 2015:** Буров, Ст. Граматичните аспекти на маскулинизацията. Доклад на Националната научна конференция „Българският език – балкански, славянски, европейски“, проведена на 22–23 април 2015 г. в ИБЕ – БАН (под печат).
- Велева 1991:** Велева, М. Съотношението род–пол при съществителните нарицателни имена за лица в българския език. – *Български език*, 1991, XLI, № 3, с. 204–211.
- Викторова 1980:** Викторова, К. Белези на неравномерност в развоя на книжовния език. – В: *Проблеми на езиковата култура*. Състав. П. Пашов, В. Станков. София: Наука и изкуство, 1980, с. 97–103.

- Влахова 2001:** Влахова, Р. За някои особености на хонорификативната система в СБКЕ. – В: *Българският език през XX век*. Под ред. В. Радева. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, Петсофт, 2001, с. 262–265.
- Воденичаров 1999:** Воденичаров, П. *Език, пол, власт*. Благоевград: издание на автора, 1999.
- Вълчев 2009:** Вълчев, Б. Каква форма да се използва за означаване на професията или заниманието, когато става дума за жени? – В: Вълчев, Б. *От историята на българския книжовен език към теорията на книжовните езици*. София: OXIART, 2009, с. 234–237.
- Върбанова 2010:** Върбанова, П. Представям ви нашата нова колега <<http://librev.com/component/content/article/871>>.
- Георгиев 2012:** Георгиев, Б. Президентка, министър-председателка са много интересни казуси <http://rchive.bnt.bg/bg/news/view/71874/doc_borislav_georgiev_prezidentka_ministryr_predsedatelka_sa_mnogo_interesni_kazusi>.
- Георгиева 1990:** Георгиева, Ел. *Езикова култура и езиково обучение*. София: Народна просвета, 1990.
- Георгиева 1999–2000:** Георгиева, Ел. За някои активизирани словообразователни модели в съвременния български език. – *Български език*, 1999–2000, XLVIII, № 4–5, с. 144–147.
- Георгиева 2010:** Георгиева, Цв. Асиметрия в значенията при някои съществителни имена в българския език (с оглед на представянето им в лексикографските трудове). – В: *Слово и словесност*. Сборник в чест на доц. д-р Юлия Балтова. Под ред. Л. Крумова-Цветкова и др. София: ИК „Емас“, 2010, с. 68–76.
- Георгиева 2012:** Георгиева, Цв. Названия на двойка лица (мъж и жена) и тяхното място в езиковата система и текста (в българския език в съпоставка с други езици). – В: *Słowotwórstwo słowiańskie: system i tekst. Prace Komisji Słowotwórczej przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów. Seria 13. Poznań: Wydawnictwo RTPN*, s. 55–66.
- Гулова 1989:** Гулова, Х. Категорията граматичен род при така наречените двуродови съществителни имена с общ род в българския език. (Върху материал от речника на Найден Геров и съвременния български книжовен език). – В: *Втори международен конгрес по българистика*. Доклади. Т. 23. София: БАН, с. 67–74.
- Дементиев 1954:** Дементьев, А. О женских соответствиях к мужским в наименованиях действующих лиц. – *Русский язык в школе*, 1954, № 6, с. 11–16.
- Дмитриева 1987:** Дмитриева, О. Развитие нормы и проблема кодификации вариантов рода профессиональных номинаций. АДК. Москва, 1987.
- Добрева 2001:** Добрева, Е. Езикът ни ще се съпротивлява мъжки. – *Съпоставително езикознание*, 2001, XXVI, № 3, с. 15–28.
- Добрева 2009:** Добрева, Е. *Толерантност, нетолерантност и нулева толерантност в съвременния български печат (критически лингвосемиотичен анализ)*. Велико Търново: Фабер, 2009.
- Енглунд 1981:** Енглунд, Б. За съотношението между естествен пол и граматически род в съвременния български език. – В: *Българистични изследвания*. Под ред. П. Пашов. София: СУ „Климент Охридски“, 1981, с. 83–97.
- Захариева 2008:** Захариева, Й. *А Бе Вето на езиковата култура*. София: Авангард Прима, 2008.
- Захариевич 1959:** Захариевич, Е. Производные основы со значением лица в со-

- временном българском языке. – В: *Вопросы грамматики болгарского литературного языка*. Под ред. С. Бернщейн. Москва: Академия наук СССР, 1959, с. 100–156.
- Иванова 1984:** Иванова, Л. За еманципация и в езика. – *Български език*, 1984, XXXIV, № 1, с. 77–78.
- Илиева 2013:** Илиева, Т. Лингвокултурният концепт *джендър* в езика на старобългарските паметници. – *Български език*, 2013, LX, Приложение, с. 241–261.
- Илиева 2014:** Илиева, Т. Лингвокултурният концепт *джендър* в съвременния български език. – *Българска реч*, 2014, XX, № 3, с. 62–76.
- Йорданова 1980:** Йорданова, Л. *Новите думи в съвременния български език*. София: Народна просвета, 1980.
- Костов 1939:** Костов, Н. *Българска граматика*. София: Казанлъшка долина, 1939.
- Крисин 1994:** Крысин, Л. Эвфемизация в современной русской речи. *Русистика – Берлин*, 1994, № 1–2, с. 28–49 <<http://www.philology.ru/linguistics2/krysin-94.htm>>.
- Крумова-Цветкова 1987:** Л. Крумова-Цветкова. *Субстантивация на прилагателните имена в съвременния български книжовен език*. София: Издателство на БАН, 1987.
- Кунева 2015:** Кунева, Ил. Случаи на колебания при съгласуване. – *Български език*, 2015, LXII, № 1, с. 75–81.
- Куцаров 2007:** Куцаров, И. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2007.
- Манолова 2002:** Манолова, Л. *Съвременна езикова култура*. София: Парадигма, 2002.
- Миткова 2010:** Миткова, А. Влияние на фактора *пол* върху употребата на езикови средства с експресивна функция. – В: *Езици и култури в диалог. Традиции, приемственост, новаторство*. Състав. М. Данова, С. Хинковски. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2010, с. 166–172.
- Митрева, Ангелова 2010:** Митрева, М., Ил. Ангелова. Тенденции в развитието на съществителните имена за лица жени в българската лексикографска литература от края на XX и началото на XXI век. – В: *20th Anniversary International Scientific Conference*. 3th – 4th June 2010, Stara Zagora, BULGARIA, Volume II, pp. 27–31 <http://www.sustz.com/Proceeding10/Papers/Education/M_Mitрева.pdf>.
- Молхова 1970:** Молхова, Ж. Родът на съществителното име – пресечна точка на различни структурни нива. – *Известия на Института за български език*, 1970, с. 907–917.
- Молхова 1987:** Молхова, Ж. За така наречените изключения в езика. – *Български език*, 1987, XXXVII, № 1–2, с. 57–61.
- Морфология 1983:** *Грамматика на съвременния български книжовен език*. Т. 2. *Морфология*. Под ред. на Ст. Стоянов. София: Издателство на БАН, 1983.
- Мурдаров 1983а:** Мурдаров, Вл. *Съвременни словообразователни процеси*. София: Наука и изкуство, 1983.
- Мурдаров 1983б:** Мурдаров, Вл. Особен случай на съгласуване по род. – *Български език*, 1983, XXXIII, № 2, с. 172–173.
- Мурдаров 2010а:** Мурдаров, Вл. Езиковият усет определя нормата. – *Правен свят*, 2010, № 5, с. 50–51.
- Мурдаров 2010б:** Мурдаров, Вл. За националното своеобразие на езика ни. – *Български език*, LVI, Приложение, с. 77–82.

- Ненкова 2012:** Ненкова, Н. Колегата Иванова – учител, редактор и журналист. *Българска реч*, 2012, XVIII, № 2, 54–58.
- Нещименко 2012:** Нещименко, Г. Парные феминативы в контексте типологической характеристики русского, чешского, польского языков. – В: *Aktualne problemy językoznawstwa słowiańskiego*. Siedlce: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, 2012, s. 15–34.
- Ницолова 2008:** Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2008.
- Нишева 2001:** Нишева, Б. Музикални неологизми в българския и чешкия език (върху материал от младежките музикални списания). – *Съпоставително езиковедение*, 2001, XXVI, № 3, с. 32–55.
- Пашов 1981:** Пашов, П. Морфологичната категория род в българския книжовен език. – В: *Българистични изследвания*. Под ред. на П. Пашов. София: СУ „Климент Охридски“, 1981, с. 98–103.
- Пашов 1999:** Пашов, П. *Българска граматика*. Пловдив: ИК „Хермес“, 1999.
- Пенчева 1977:** Пенчева, М. Категорията род и названията за лица от мъжки и женски пол. – *Бюлетин за съпоставителни изследвания на българския език с други езици*, 1977, № 4–5, с. 114–162.
- Пенчева 1998:** Пенчева, М. *Човекът в езика и езикът в човека*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1998.
- Попова 2012:** Попова, Цв. Функциониране и употреба на съществителните имена от женски род за лица в българския и чешкия език. – *Ното Bohemicus*, 2012, № 1–2, с. 97–104.
- Пройкова-Али 2007:** Пройкова-Али, М. Медийният образ на Другия – лингвистични аспекти. Дисертация за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“. Шумен, 2007.
- Протченко 1975:** Протченко, И. Новые лексико-словообразовательные процессы в категории названий лиц. – В: Протченко, И. *Лексика и словообразование русского языка советской эпохи: Социолингвистический аспект*. Москва: Наука, 1975, с. 272–295.
- Русинов 1974:** Русинов, Р. Традиция, съвременно състояние и мода при назоваване или титулуване на жените в българския език. – В: *Проблеми на българската книжовна реч*. Под ред. на Л. Андрейчин. София: Наука и изкуство, 1974, с. 59–77.
- Станчева 1992:** Станчева, Р. Критерии за оценка на лексикалната правилност (с оглед на кодификаторската практика). – *Български език*, 1992, XLII, № 2, с. 91–95.
- Стоичкова 2003:** Стоичкова, Л. *Функционална система на деятелните съществителни имена за лица в българския език*. Велико Търново: Астарта, 2003.
- Стоянова 2001:** Стоянова, Б. Комуникация или шум в канала? – В: *Тя на Балканите*. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2001, с. 436–442.
- Стоянова, Трайкова 2010:** Стоянова, Ю., Л. Трайкова. Феминизъм или сексизъм? Изразяване на пола и родова принадлежност в българския и немския език. – *Език и литература*, 2010, LXIII, № 3–4, с. 44–65.
- Сумрова 1999:** Сумрова, В. Динамика на съществителни имена от женски род за лица в съвременния български книжовен език. – В: *Проблеми на социолингвистиката*. Т. 6. Езикът и съвременността. София: Международно социолингвистично дружество, 1999, с. 95–99.

- Сумрова 2015:** Сумрова, В. По въпроса за маскулинизацията (резултати от анкета). – *Българска реч*, 2015, XXI, № 3 (под печат).
- Чангърова 1983:** Чангърова, К. Езикови фактори, обуславящи маскулинизацията на съществителни от ж. р. в някои случаи. – *Български език*, 1983, XXXIII, № 1, с. 55–57.

Гл. ас. д-р Ванина Сумрова
Институт за български език към БАН
бул. „Шипченски проход“ № 52, бл. 17
1113 София
primma@mail.bg

Senior Assist. Prof. Vanina Sumrova, PhD
Institute for Bulgarian Language
“Prof. Luybomir Andreychin”, BAS
52 Shipchenski prohod, Bl. 17,
1113 Sofia, Bulgaria
primma@mail.bg